

ønske, han kunne få lejlighed til at offentliggøre sine resultater fra disse studier, måske i forbindelse med offentliggørelsen af de fortegnelser over embedsmændene i Randers, som Christiansen arbejder med, men som ikke er kommet med i værket og savnes.

Det ville have været en fordel for værket, om redaktøren havde benyttet Christiansen mere. I alt fald burde han have skrevet afsnittet om næringslivet i den nyere tid. Han havde betingelserne for at kunne gøre det godt, hvorimod overbibliotekar *Chr. Berthelsen*, der nu har skrevet om handel og håndværk, overhovedet ikke har magtet sin opgave. Handel og håndværk er byens hovednæringsveje. De burde først og fremmest have haft en grundig behandling bygget på utrykt materiale. Hvor beskæmmende, at der til handelens historie af utrykte kilder tilsyneladende kun er benyttet N. R. Bays udskrifter i Randers museums arkiv samt en fortegnelse over mosaiske trosbekendende i Randers 1814 i Landsarkivet i Viborg! En så vigtig kilde som toldregnskaberne har forfatteren overhovedet ikke benyttet.

Også andre afsnit er mindre tilfredsstillende. Latinskolen historie er i virkeligheden blot en række tørre excerpter. Den geologiske indledning hører slet ikke til i et historisk værk. Og afsnittene om Randers-egnens runestene og stednavne oplyser praktisk talt intet om byens historie. Et enkelt afsnit er skrevet i et skrækeligt sprog (»Randers hørte til en af landets største købstæder.« »Pramfarten eller kågene som de kaldtes« (side 649 og 650)).

Men den alvorligste anke, der kan rettes mod værket, er dog den ringe brug, der er gjort af selve hovedkilden til byens historie, nemlig Randers rådstuearkiv. Hvad der kan findes om Randers i den trykte litteratur, hvad spaden har bragt frem, og hvad der kan erfares ved selvsyn, har forfatterne udmærket rede på. Men bortset fra Christiansen har forfatterne gennemgående skyet den store møje, det er at gennemgå det arkivalske stof i Randers betydelige rådstuearkiv og andre arkivfunds. Det kan man i og for sig ikke bebrejde forfatterne. Fejlen ligger hos redaktøren. Værket er stykket ud mellem altfor mange forfattere. Omtrent de samme utrykte kilder skal bruges til mange forskellige afsnit. Man kan da ikke forlange, at hver forfatter skal gennemgå hele det store arkivmateriale for at udsøge sig de oplysninger, han skal bruge til et afsnit, der måske kun skal fylde nogle få sider. Det ville være økonomisk uoverkommeligt for vedkommende. Nej, redaktøren burde have ladet Randers købstads historie skrive af nogle ganske få forfattere, der så kunne have fået så stort et vederlag, at de havde kunnet gennempløje arkivstoffet. Nu ligger hele det store utrykte materiale i det væsentlige ubenyttet hen. »Randers købstads historie« er ikke blevet den bog, den kunne være blevet, og lejligheden til at gennemgå arkivstoffet frembyder sig næppe, før der holdes jubilæum igen i Randers om 100 år.

Carl Lindberg Nielsen.

Vilh. Lorenzen: Vore Byer. Studier i Bybygning II. 342 s. (G. E. C. Gad, 1952).

Dr. Vilh. Lorenzen har udsendt andet bind af sit store værk om de danske byer, omfattende perioden 1600—1660. Som i det foregående bind er stoffet ordnet meget overskueligt i en række kapitler, i hvilke de enkelte sider af byernes liv gennemgås. Det er ikke byernes historie i sædvanlig forstand, snarere kunsthistorie og sociologiske studier i den form, som dr. Lorenzen er den eneste herhjemme, der dyrker, men der er grund til at fremhæve, at der nu i Skåne findes en forsker, hvis interessefelt næsten falder sammen med

hans. Det er N. G. Sandblad, hvis store bog om »Skånsk stadsplanekonst och stadsarkitektur intill 1658« fra 1949 på mange måder supplerer dr. Lorenzens arbejder.

I det nye bind er der særlig grund til at gøre opmærksom på afsnittet om de nye byer og bydele, som groede op i den første halvdel af 17. århundrede. Forfatteren har her samlet resultatet af mange forudgående studier og viser, at der foreligger et afgørende brud med de middelalderlige idealer. Christianshavn og Fredericia er levende minder om tidens foretrukne byplaner, og i vore dage, hvor de samme problemer er genstand for en ivrig drøftelse, er det lærerigt at se fortidens forsøg på at overvinde vanskelighederne. Nogen løsning nåede man dengang ikke. Enten havde man ikke råd til at gennemføre projekterne, af hvilke mange ikke kom længere end til papiret, og andre planer blev opgivet i halvfærdig tilstand. Motivet bag de nye byanlæg var ønsket om at skabe et system af faste forsvarsværker, til hvilke det var tanken at knytte pladser for omsætning og produktion, men evnerne svarede ikke til den gode vilje. Fredericia kunne i lange tider ikke udfylde det vældige areal, byen havde fået tildelt, og det varede længe, før Christianshavn blot nogenlunde lignede en købstad. Det mærkes, at den sidste halvdel af perioden var en nedgangstid.

Der er samlet meget stof i Vilh. Lorenzens bog, der giver talrige bidrag til en mere retfærdig og forstående vurdering af tidens bestræbelser. Netop fordi det er en nedgangstid, har forfatteren indlagt sig fortjeneste ved at underkaste dens ønsker og resultater en nøgtern vurdering.

Helge Søgaard.

Knud Millech og Kay Fisker: Danske arkitekturstrømninger 1850—1950. 365 s. (Udgivet af Østifternes Kreditforening, 1952).

Østifternes Kreditforening har fejret sit jubilæum ved at udsende en skildring af det sidste århundredes arkitektur. Det store værk omtales her, fordi det ikke udelukkende beskæftiger sig med snævert stilhistoriske problemer, men også kommer ind på periodens almindelige karaktertræk og sætter arkitekturen i relation til dem. Det er vel næppe muligt at give en retfærdig bedømmelse af de sidste 25 år, der endnu ligger for nær, men for de foregående år ligger vurderingen mere fast. To synspunkter synes at ligge til grund for forfatterens skildring. Efter det ene er de hundrede år blevet opdelt i mindre afsnit, som hver har fået sit førende arkitektnavn og en stilbetegnelse som kendemærke. Det andet udgangspunkt for vurderingen er arkitekturens sociale funktion, og det er ikke altid lige let at se forbindelsen mellem de to vidt forskellige forudsætninger for skildringen.

Da klassicismen ebbede ud i hovedstaden i årene efter 1850, kom man ind i en periode, der almindeligt er blevet betegnet som stilefterligningens og klunkernes tid, og det er bogens fortjeneste at påvise, at denne bedømmelse er alt for summarisk, og at der kan påvises forskellige strømninger og tendenser i en naturlig rækkefølge. Kunsthistorisk er betegnelsen stilimitation ikke meget udtømmende, og bogens analyser af bevægelsen i arkitekturen viser det store arbejde, man gjorde for at finde frem til det resultat, man kan se i vore dage.

Bogen giver først og fremmest en skildring af udviklingen i hovedstaden, og provinsens arkitektur er i nogen grad forsømt. Det er forståeligt, fordi hovedstaden var førende, men skildringen ville være blevet bedre, hvis man i højere grad havde draget provinsen ind i undersøgelsen. Eksempelvis skildres den sydvestjyske bygmester Peder Holdensen, der i årene omkring århundrede-